

Хайдер Хатхут

аспірант

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова,
кафедра кримінального права, кримінального процесу та криміналістики
Французький бульвар, 24/26, Одеса, 65058, Україна

**ОКРЕМІ ОСНОВНІ ПОЛОЖЕННЯ СУЧАСНОГО
МУСУЛЬМАНСЬКОГО КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА**

Стаття містить характеристики окремих основних положень сучасного мусульманського кримінального права.

Ключові слова: кримінальне право, структура кримінально-правових норм, система кримінально-правових норм, види злочинів.

Основною релігією в багатьох мусульманських країнах є іслам. Відомо, що взагалі іслам є другою за своєю чисельністю релігією, в світі її сповідують від 1,2 до 1,5 мільярдів людей. Але тільки п'ята частина мусульман живе в арабських країнах. Практично половина усіх мусульман живе в Північній Африці, дуже багато мусульман в Індонезії, біля 20 відсотків — в Пакистані та Бангладеш, більш ніж 10 відсотків — в Індії. Необхідно враховувати, що сьогодні є регіони у Північних сусідів України, де ісламська релігія має певний пріоритет.

Такий вплив, який має ця релігія на дуже багато основних складових існування мусульманських держав, підкреслює і ту значну роль, яку повинно відігравати й мусульманське право. Тому мусульманське право сьогодні не тільки є однією з найбільш великих традиційних правових систем сучасного світу, яка має більше історичних аспектів, але воно і зараз продовжує серйозно впливати на суспільні відносини в мусульманському світі. При цьому такий вплив здійснює не тільки вся ця система в цілому, кожна галузь права, в тому числі і кримінальне право, виконує своє необхідне соціальне завдання [1, с. 26].

Ці обставини не тільки безпосередньо підкреслюють «самостійну» роль мусульманського права. Необхідно враховувати, що у функціонуванні мусульманського права є і певні складнощі. Це, наприклад, пов'язано з тим, що в багатьох країнах мусульманське право не є єдиною правовою системою, яка там діє. Як вказувалось, є країни, де іслам «займає» тільки частку діючої релігії, і мусульмани не є єдиним народом, який там проживає. В багатьох країнах інша релігія, інша правова система або системи можуть складати відпорну «конкуренцію» мусульманській системі права. Також часто географічне розташування ісламських держав складається так, що і сусідами з ними можуть бути держави, де таке право не має необхідної ваги. Все це ставить і перед мусульманською правовою системою, і перед кожною галуззю права свої додаткові складні питання. В усякому разі, більш детальне вивчення змісту та основних завдань мусульмансько-

го права, що є метою даної статті, може допомогти не тільки в розумінні складних правових, в тому числі і галузевих проблем, а й знайти і більш загальні можливості для вирішення складних соціальних проблем.

Говорячи про загальну характеристику мусульманського права, потрібно обов'язково звернутися до аналізу поняття «шаріат». Традиційно вважається, що шаріат є сутністю мусульманського права або однією з його визначальних складових. Взагалі Шаріат — це звід релігійних і правових норм, складений на основі Корана і Сумми (мусульманські священні писання), що містять норми державного, цивільного (в основному сімейно-шлюбні та спадкування) та кримінального права [2, с. 5–6].

Шаріат почав розвиватися і достатньо довгий період свого розвитку та функціонування мав суто конфесійний характер. Починалось все з того, що шаріат в цілому і його доктринально-нормативна частина в основному спиралась на релігійну догматику і мораль. В результаті цього, первісні правила і норми, які потім сформувались у шаріат, регулювали як суспільні (людські) відносини, так і «відносини» людини з Аллахом. Подальший розвиток все ж надав більшій соціалізації розвитку цього права, сприяв тому, що було виділено п'ять основних видів діянь мусульманина, яким надавався більш закінчений морально-релігійний і правовий зміст. Це так звані: обов'язкові дії; рекомендовані дії; дозволені дії; порушення, яке не потребує покарання; заборонені дії, які тягнули за собою кримінальне покарання.

Враховуючи таку достатню основну позицію, яку займає мусульманське кримінальне право, яке достатньо часто іменують «укубатом», зупинимось на його аналізі більш детально. При цьому спробуємо показати сучасний вплив шаріату на діюче мусульманське кримінальне право.

Якщо казати про загальні положення, то потрібно, щоб таке дослідження мало системний підхід і спиралося на принципи: історизму, об'єктивності, системної організації суспільства та його цілісності, детермінізму в прийнятті законодавства та ін. Завдяки цьому можливо виявити загальне та особливе в розвитку цього права, здійснити більш об'єктивну оцінку історико-соціальних етапів його розвитку, виявити особливості цього права тощо.

Почати такий аналіз потрібно з підкреслення того, що, на відміну від традиційних конструкцій кримінально-правових норм, такі норми в мусульманському кримінальному праві починаються не з описання діяння, яке заборонено, а з виділення покарань, які встановлені за такі діяння. В частині кримінально-правових норм передбачається, які покарання за такі діяння виносились Пророком Мухаммедом і його послідовниками. Чіткої офіційної системи розташування таких норм, теж на відміну від традиційно існуючих схем в законодавстві інших країн, тут також немає.

Але згідно з неофіційною, але все ж існуючою системою розташування таких норм, найбільш небезпечними вважаються посягання на «права Аллаха» — худуд (край божого довготерпіння). До цієї групи, але трохи «далі», входять найбільш небезпечні злочини проти порядку управління — бунт та непокоря державній владі. До «вторинної» низки злочинів,

які теж мають ознаки тяжкої гріховної поведінки, відносять: крадіжки, вживання спиртних напоїв, перелюбство, а також обманне звинувачення в перелюбстві.

Наступну, достатньо велику, групу злочинів складають діяння, які посягають не стільки на більш загальні суспільні інтереси, скільки на особисті права людини. Виходячи з давнини, за посягання на життя передбачається кровна помста з боку пораненого чи вбитого. В останній час, в певній мірі під впливом шаріату, почала передбачатися можливість заміни кровної помсти грошовим викупом, за умови, що родичі загиблого прощали винну особу. За неумисне вбивство встановлюється, умовно кажучи, потрібне покарання: викуп, двохмісячний піст, звільнення раба-мусульманина.

За інші злочини з цієї групи, наприклад, за тілесні ушкодження, покарання також визначається за принципом «відплати» або таліону. Цей принцип закладений в Корані, де вказується: «душа за душу, і око — за око, і ніс за ніс, і вухо за вухо, і зуб за зуб, і рани — відомщені».

До третьої групи злочинів відносяться діяння, які раніше не розглядалися як злочинні, і тому вони не вказуються як такі в основних джерелах шаріату. Але з розвитком суспільства, певним реформуванням основ правопорядку в мусульманських країнах, стали визначати як злочин: образу, хуліганство, «звичайне» шахрайство і шахрайство відносно клієнтів, розтрату державних коштів, хабарництво, азартні ігри та ін.

Потрібно звернути увагу на те, що вказані аспекти, які враховувались при криміналізації всіх таких діянь, по-різному визначали покарання за злочини з цих груп. Злочини з першої та другої групи тягнули за собою суворі та фіксовані покарання (хадж і кисас). Покарання за злочини з третьої групи (тазир) відрізнялись більшою різноманітністю, але мали більш виражений каральний характер. Це, наприклад, тюремне ув'язнення, конфіскація майна, покарання пліткою і принижуюче кожного правовірного мусульманина позбавлення права носити чалму. До такого ж, певною мірою «ображаючого», виду покарань відносять і бриття бороди [3, с. 42–58].

Дослідження певних видів покарання дає змогу встановити і цікаві речі. Наприклад, тюремне ув'язнення, яке зараз розглядається як вид покарання, первісно використовувалось як запобіжний засіб відносно злочинців під час проведення розслідування або судового розгляду. І тільки вже потім воно почало розглядатись як вид покарання. Причому, первісно цей вид покарання виконувався шляхом утримання винної особи в її будинку або мечеті. До майнових видів покарання відносять конфіскацію майна та штраф.

Аналізуючи види покарань та злочинів, які встановлюються мусульманським кримінальним правом, необхідно звернути увагу на ознаки суб'єктивної сторони діяння винної особи. Згідно з основними положеннями мусульманського кримінального права, тільки жива людина, яка перебуває у здоровому глузді, дієздатна з точки зору релігії і цивільних прав, може нести відповідальність за свої вчинки. Неповнолітні не підлягають покаранню, а тільки засобам примушування. В той же час, божевілля і

сп'яніння, яке викликало втрату свідомості, є обставинами, що виключають кримінальну відповідальність.

Враховуючи тему нашого загального дослідження, заслуговують на увагу злочини проти власності. В основному існують два види таких злочинів, які пов'язані з формою їх вчинення. Це крадіжка і розбій. Поняття крадіжки за сутністю таке ж, яке існує і в українському кримінальному праві. Так, крадіжкою визнаються діяння, які характеризуються таємним заволодінням чужим майном. Але для того, щоб таємне заволодіння вважалось злочинною крадіжкою, потрібно щоб майно, як предмет злочину, мало певні ознаки та вартість викраденого майна досягла певного рівня. Наприклад, не розглядають як предмет крадіжки очерет або рибу, яку добули в результаті рибалки, або дичину, яку добули на охоті, добучу і обробку вапна та ін., тому що Коран не визнає ці речі чистією власністю і тому заволодіння ними не створює крадіжку. Що стосується вартості, то в законодавстві вказується, що винна особа підлягає відсіченню руки, як кримінальному покаранню, коли вартість викраденого майна становить не менш ніж 10 дирхам (приблизно 20 гривень).

Крадіжка дітей кваліфікується як крадіжка речей, і винна особа підлягає покаранню у вигляді відсічення руки. Але якщо дитина, незалежно від віку, може в судовому засіданні розповісти про своє життя, то вона вважається повнолітньою, і людина, яка вчинила такі дії, не вважається крадієм.

На відміну від українського, мусульманське кримінальне право розділяє по ступені небезпечності крадіжку, яку вчинили в денний час і крадіжку, яку вчинили вночі. Крадіжка вночі вважається більш небезпечною, що і передбачає відповідне покарання.

Кваліфікованим видом крадіжки вважається вилучення чужого майна відкрито, тобто те, що в українському кримінальному праві розцінюється як грабіж. За відкрите вилучення чужого майна в мусульманському кримінальному праві передбачається тільки тюремне ув'язнення.

По-іншому, ніж в українському кримінальному праві, «побудована» кримінальна відповідальність за розбій. Так, і там, і там розбоєм визнається напад з метою заволодіння чужим майном. Але основним у визначенні простого та кваліфікованих видів розбоїв у мусульманському кримінальному праві є не діяння, а ті наслідки, які відбулись з викраденим майном після його вилучення у потерпілого.

По ч. 1 кваліфікується напад, який супроводжувався насильством над потерпілим або погрозою такого насильства, а викрадені речі не були витрачені і були в наявності. По ч. 2, при наявності вказаних дій, таке майно вже було розподілено між співучасниками злочину і деяка частина цього майна вже була витрачена. По ч. 3 — коли таке майно винними особами повністю витрачено. І «тільки» таке діяння кваліфікується за ч. 4, коли воно мало наслідками смерть людини (потерпілого). Потрібно звернути увагу, що незважаючи на те, що за кваліфіковані види розбою передбачається смертна кара, суд передбачає повернення майна потерпілому або його еквівалентної власності навіть після того, як винна особа буде страчена. Такий обов'язок переноситься на родину злочинця [4, с. 280].

В цілому можливо сказати, що мусульманському кримінальному праву «живеться», умовно кажучи, спокійніше в тих країнах, де іслам є основою або домінуючою релігією. В країнах, де іслам не має такого значення, положення мусульманського кримінального права, як і положення всього мусульманського права, виглядає більш складним. Тому тут необхідно більш предметно визначати не тільки конкретне положення права. Тут необхідно порівнювати його з державною політикою, в тому числі і в правовій сфері, загальнонаціональними ідеями, основами віровчення основної або домінуючої релігії тощо [5, с. 26–27].

Аналізуючи основні положення мусульманського кримінального права, потрібно сказати, що досвід, який можливо отримати в результаті такого дослідження, використання певної порівняльної методики, дає змогу отримати не тільки пізнавальні знання. Цей досвід може бути використаним і в інших країнах. На нашу думку, корисним для українського кримінального права було б більш детально розглянути наступні положення, які багато в чому засновані на нормах шаріату, наприклад: пошук компромісів при вирішенні справи, процедури примирення, помірність, виваженість та поступовість в прийнятті рішень тощо.

Література

1. Див.: Мусульманское право (структура и основные институты). — М.: Прогресс, 1984. — 256 с.
2. Див.: Theology and Law in Islam (Giorgio Levi Delia Vida conferences, ed. G. E. von Grunbaum). — Wiesbaden, 1971. — 280 с.
3. Див.: Hailag W.B. Law and Legal Theory in Classical and Medieval Islam. — Variorum, 1995. — 440 с.
4. Див.: Закон об исламских уголовных наказаниях Исламской Республики Иран / Научное редактирование А. И. Ахани; Предисловие заместителя Председателя Государственной Думы РФ Ю.Н. Волкова; Перевод с персидского М.С. Пелевина. — СПб.: Изд-во Р. Асланова «Юридический центр Пресс», 2008. — 343 с.
5. Див.: Гийар Э.-К. Возмещение ущерба в случае нарушений международного гуманитарного права // Рос. ежегодник международного права. — СПб.: СКФ: «Россия-Нева». — 2008. — № 4. — 180 с.

Хайдер Хатхут

Одесский национальный университет имени И. И. Мечникова,
кафедра уголовного права, уголовного процесса и криминалистики
Французский бульвар, 24/26, Одесса, 65058, Украина

**ОТДЕЛЬНЫЕ ОСНОВНЫЕ ПОЛОЖЕНИЯ СОВРЕМЕННОГО
МУСУЛЬМАНСКОГО УГОЛОВНОГО ПРАВА**

Резюме

Необходимость этого исследования много в чем определяется тем положением, которое занимает сегодня мусульманское уголовное право. Определение некоторых основных положений этого права предоставит возможность понять ряд политико-экономических и социально-правовых событий, которые происходят сегодня в разных частях мира.

Ключевые слова: уголовное право, структура уголовно-правовых норм, система уголовно-правовых норм, виды преступлений.

Hayder Hatkhut

Odessa I. I. Mechnykov National University,
The Department of Criminal Law, Criminal Procedure and Criminalistics
Frantsuzskiy Boulevard, 24/26, Odessa, 65058, Ukraine

**SOME MAIN PROVISIONS OF THE MODERN MUSLIM
CRIMINAL LAW**

Summary

The necessity of this research is largely determined by the today's position of the Muslim Criminal Law. The definition of some main provisions of this Law provides an opportunity to understand a number of political and economic, social and legal events that occur in different parts of the world today.

Key words: criminal law, the structure of rules of the criminal law, the system of rules of the criminal law, types of crimes.